

Wijkgenoten willen plaats vermoorde Joden uit ‘Het

Villa Marguerite c.q. Het Jongenshuis in 1949. Foto: Gelders Archief

Op 11 december was het 80 jaar geleden dat het grootste deel van de ongeveer negentig Joden die in Het Jongenshuis aan de Amsterdamseweg 1 woonden werden gedeporteerd naar Westerbork. De meesten van hen werden later vermoord in de vernietigingskampen Sobibor en Auschwitz. Moet er in onze wijk daarom geen ‘plaats van herinnering’ komen, want niets herinnert nog aan Het Jongenshuis en de afschuwelijke gebeurtenissen?

Binds Bij de huidige ingang Sonsbeekzijde van station Arnhem Centraal lag links van het Citogebouw vroeger Villa Marguerite. Het gebouw werd in de jaren 1950 afgebroken voor de aanleg van de toen nieuwe koepelvormige stationsingang Sonsbeekzijde. De koepel verdween twaalf jaar geleden om plaats te maken voor een nieuwe ingang.

In de Tweede Wereldoorlog kreeg de villa de bijnaam ‘Het Jongenshuis’. Officieel heette het pand ‘Voormalig Rotterdams Kinderthuis’. Die naam ontleende het aan het feit dat dr. Siegfried Wolff, een uit Berlijn gevluchte Joodse arts, hier na het bombardement van Rotterdam gehuisvest werd met een groep Joodse kinderen uit die stad. Die kinderen waren met de zogeheten kindertransporten uit Duitsland en Oostenrijk naar Nederland gekomen. Hun ouders hadden hen naar Nederland gestuurd na de Kristallnacht in november 1938, toen duizenden Joodse bedrijven, woningen en synagogen in brand werden gestoken en geplunderd werden. Naar schatting 18.000 Joodse kinderen konden zo – zonder

van herinnering' voor Jongenshuis'

hun ouders – Duitsland en Oostenrijk ontvluchten. De meesten vonden – vaak via Hoek van Holland – een veilig heenkomen in Groot-Brittannië. In 'Het Jongenshuis' woonden overigens niet alleen jongens, maar ook meisjes en – later – ook gezinnen met kleine kinderen en ouderen.

Namenmonument

Voor de tweede druk van *De stille slag. Joodse Arnhemers 1933-1945* van Margo Klijn, uitgegeven in 2014, stelde Willy Wytzes, woonachtig in de Burgemeesterswijk, mede op basis van eerder onderzoek van Cees Haverhoek, een lijst op van 1.493 Arnhemse Joden die tijdens de Holocaust zouden zijn omgekomen. Van deze slachtoffers is bekend wanneer en waar ze geboren zijn, waar ze woonden en waar en wanneer ze zijn vermoord of anderszins omgekomen.

Volgens deze lijst woonden 141 Joden in 'Het Jongenshuis' van wie 91 vermoord zijn. Alle namen zijn terug te vinden in het 'Namenmonument' dat we in het Wijkcontact van juni 2020 publiceerden van alle 275 Holocaustslachtoffers uit het Burgemeesterskwartier. De meesten werden vermoord in Auschwitz en Sobibor. De jongste was nog geen jaar oud (Esther de Leeuw), de oudste 84 (Pauline Loeb).

In navolging van Wijkcontact publiceerde *De Penseelstreek* in november 2020 een vergelijkbare lijst van 113 omgebrachte Joden.

Twee deportaties

Momenteel werkt journalist, boekhandelaar en verzamelaar Simcha Looijen uit Bennekom aan een boek over 'Het Jongenshuis'. Via een handelaar in Israël kreeg hij oude foto's in handen van bewoners van 'een joods jongenshuis in Arnhem'. Inmiddels heeft hij de identiteit opgespoord van veel van hen en heeft hij ook verhalen over hen verzameld waaronder bandopnamen van interviews. Hij hoopt zijn boek in 2024 af te ronden.

Looijen komt tot de constatering dat niet alle 141 Joden tegelijk in 'Het Jongenshuis' woonden en dat er niet één maar twee deportaties naar Westerbork

Bewoners van Het Jongenshuis in 1942. Foto: Collectie Simcha Looijen

hebben plaatsgevonden.

Bij de eerste deportatie op 11 december 1942 zijn vooral de jongere Joden die er toen woonden, afgevoerd. Joden die nodig waren voor het beheer van het huis mochten blijven, slechts voor even zo bleek later. Want nog geen vier maanden later, rond 9 april 1943 was er een tweede deportatie van de resterende bewoners en de Joden die er na 11 december 1942 nog kwamen te wonen (vooral ouderen en een paar gezinnen). De villa was inmiddels een doorgangs-(zieken)huis geworden en de vestigingsplaats van de Gelderse afdeling van de Joodse Raad.

Volgens Looijen ontbreekt een aantal namen op de lijst, met name van Joodse jongeren die in 1940 en 1941 terugkeerden naar hun ouders in het Duitse rijk en van daaruit gedeporteerd zijn. Daarnaast horen de namen van zeker negen vermoorde Joden niet op de lijst thuis omdat ze wel op dit adres ingeschreven stonden maar er niet woonden. Zij werden in de onderduik opgepakt en, omdat zij geen vaste verblijfplaats hadden werden ze geregistreerd op het adres van Joodse Raad. Er is dus nog wat discussie en onduidelijkheid over het precieze aantal Joden dat vanuit het Jongenshuis gedeporteerd werd en hun namen.

Autobiografische roman

Looijen ontdekte op een van de groepsfoto's Hanna Kalter Weiss die met haar broer en zus in 'Het Jongenshuis' woonde. Zij werd wel gedeporteerd naar Westerbork maar overleefde de Holocaust omdat ze naar Zweden mocht vertrekken. Daar waren haar Duitse ouders in 1940 naar toe gevlucht en intussen hadden zij een Zweeds paspoort voor haar geregeld.

Hanna Kalter Weiss schreef de autobiografische roman *Scuds. A Teenage Jewish Refugee in Nazi-occupied Holland* (Devora Pub 2006; 396 pagina's), over de Kristallnacht in Duitsland, het kindertransport naar Nederland, haar tijd in 'Het Jongenshuis' en haar deportatie.. Kalter Weiss verhuisde later naar de Verenigde Staten waar ze promoveerde. Ze doceerde Engels, Duits en Vergelijkende literatuurwetenschap en werd een specialist in Zweedse literatuur die ze ook vertaalde.

Plaats van herinnering

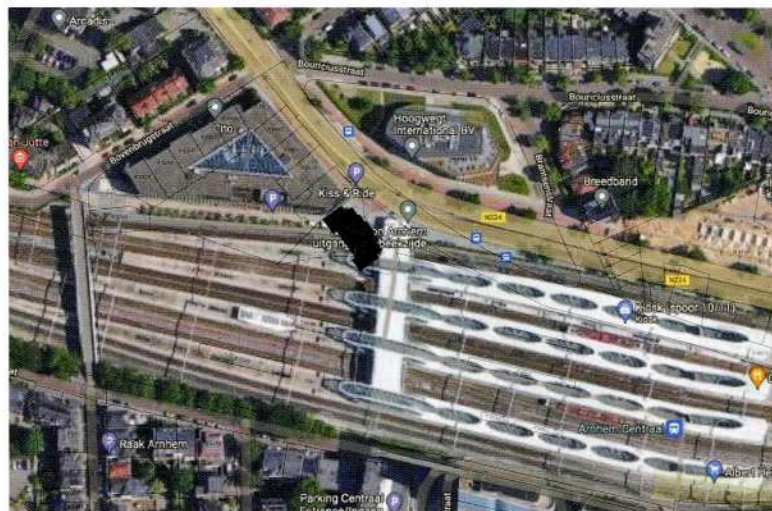
Er liggen in de Burgemeesterswijken *De Penseelstreek* inmiddels heel wat 'Stolpersteine' (struikelstenen) om de herinnering levend te houden aan de omgebrachte Joodse wijkgenoten. Maar er is in onze wijk niets dat herinnert aan 'Het Jongenshuis' en de deportaties.

Twee wijkgenoten hebben daarom het initiatief genomen voor een 'plaats van herinnering' (lieu de mémoire), bijvoorbeeld in de vorm van een stenen of messing gedenkplaat. In mei van dit jaar is daarover een brief gestuurd naar de Raad van Bestuur van het Cito. Het Cito steunt het idee van een plaats van herinnering, maar wil geen gedenkplaat op of in zijn gebouw. De instelling vindt de publieke ruimte daar geschikter voor en wil dan graag meewerken. Daarvoor is inmiddels aangeklopt bij de gemeente.

Met hulp van architectuurhistoricus Ad Habets is inmiddels ook de exacte plaats van Villa Marguerite c.q. 'Het Jongenshuis' gelokaliseerd (Zie kaartje).

Het huis blijkt niet op het terrein van het Cito gestaan te hebben, maar op de ruimte tussen het Cito en de huidige stationsingang en op het terrein van het station, dat door de extra spoorbaan richting Burgemeesterswijk is uitgebreid. Jaap Clifford en ondergetekende fungeren momenteel als trekker van het project. Jaap was destijds mede-initiatiefnemer en contactpersoon van het Herdenkingsmonument gedeporteerde Arnhemse Joden Tweede Wereldoorlog bij de Eusebiuskerk. Er worden momenteel gesprekken gevoerd met de gemeente om te onderzoeken wat voor soort monument het zou kunnen worden.

Henk Donkers

Lokatie voormalige Villa Marguerite c.q. "Het Jongenshuis".